

proletariátu, který podle císaře Viléma je zdrojem revolučního anarchismu.

Schierova práce je, vedle známé studie Ringerovy, jednou z nejvýznamnějších prací zabývajících se sociální funkcí německých univerzit, německých vědních institutů a především německé vědy samotné. Přitom se Schiera dotkl i mnoha metodologických aspektů německých sociálních věd a ukázal, že se změny v metodologickém paradigmatu

neodehrávají ve vzduchoprázdnu, nýbrž že byly podmíněny i změnami v samotných sociálních vztazích. Opírá se sice především o konzervativní historiky jako byl Westphal a jako jsou monumentální dějiny Huberovy (německé ústavní dějiny), dovede však jakýmsi přístupem svrchu postihnout podstatné vztahy mezi vědou, státem a společností.

Jaroslav Kudrna

Martin Hampl: Hierarchie reality a studium sociálněgeografických systémů

Praha, Rozpravy ČSAV, řada matematických a přírodních věd, 1989, roč. 99 seš. 1, Academia, 76 s.

Hamplova práce se přes relativní stručnost významem svého obsahu podstatně odlišuje od studií podobného druhu. Je to práce především geografická, ale ve své obecné rovině přesahuje do teoretického poznání vědy celé. Je rozdělena do dvou částí. První obsahuje obecné pojednání o hierarchii v realitě a v poznání, druhá pak je aplikací získaných teoretických poznatků na vývoj a strukturu sociálněgeografických systémů v České republice.

Je zajímavé sledovat vývoj teoretického myšlení M. Hampla jak se jeví v jeho publikovaných studiích, z nichž poslední recenzovaná práce je přes svůj relativně malý rozsah a stručnost v jistém smyslu vyvrcholením jeho 25letého úsilí o poznání geografických a obecně koexistenčních zákonitostí. Někde na počátku byl impuls pramenící z Korčákovy statistického uchopení reality jako hromadného jevu v jeho ontologické podstatě a poznání dvou základních a zároveň polárních statistických struktur¹. J. Korčák pochopil nejen mimořádný význam statistického pohledu na svět v jeho metodické rovině, ale též význam poznávání statistických struktur jako výrazu řádu v realitě, tedy v problematice povýtce filosofické. Můžeme dokonce tvrdit, že jestliže statistiku chceme považovat za

předmětný a nikoli pouze metodický (formální) obor, potom jejím předmětem je poznávání statistických struktur.

Již diplomová práce M. Hampla a na jejím podkladě dvě první publikované studie² ukázaly, že původní Korčáкова myšlenka jím bude nejen přijímána a doplňována, ale že se jí dostane takového rozpracování, které umožní položit základ ucelenému teoretickému systému. V hlavních rysech byl vybudován a interpretován v jedné z nejdůležitějších Hamplových prací z roku 1971³; od tohoto okamžiku je jeho teorie pouze dále rozpracována a dokumentována. Kromě recenzované práce, která je jakýmsi shrnutím a dopracováním některých aspektů této teorie, jsou tyto myšlenky rozvedeny zejména ve dvou společných studiích věnovaných statistickým strukturám⁴, dále jejich využití při hodnocení demografických a geodemografických systémů⁵ i systémů

²) M. Hampl: The Theory of Complexity and Geography. Sborník Čs. spol. zeměpisné, určený pro mezinárodní geografický kongres v Londýně. Praha 1964, s. 9-14., M. Hampl: Geografie a poznání světa. Filosofický časopis, Praha 1/1966, s. 61-77.

³) Teorie komplexity a diferenciacie světa. UK Praha 1971, 183 s.

⁴) M. Hampl, Z. Pavlík: On the Nature of Demographic and geodemographic Structures. AUC geographica sv. 12, UK Praha 1977, s. 3-33, Z. Pavlík, M. Hampl: Ontologický smysl poznávání statistických struktur, Statistická revue sv. 6, Praha 1978, s. 63-82.

⁵) M. Hampl: Hierarchie reality a hodnocení demografických a geodemografických systémů, AUC geographica sv. 15, UK Praha 1980, s. 3-32.

¹) J. Korčák: Přírodní dualita statistického rozložení. Statistický obzor, sv. 22, SÚS Praha 1941, s. 171-222.

teorie podal M. Hampl společně s V. Gardavským v přístupné formě pro potřeby výuky v roce 19827.

Pro ostatní obory, zejména pak pro sociologii, demografii, ekologii aj. mají značný význam Hamplovy práce aplikačního charakteru. Jsou důležité nejen pro pochopení jeho teoretických přístupů, ale i pro jejich prověření. Jsou zároveň ukázkou širokého empirického zázemí Hamplovy teorie i jejího praktického využití při orientaci ve složité realitě a jejím hodnocení. V tomto smyslu mohou být vzorem kterémukoliv empirickému oboru. Jde zejména o kolektivní práce, při jejichž zpracování měl M. Hampl daleko největší podíl; uvedme z nich alespoň studii o regionalizaci⁸ a o regionální struktuře a systému osídlení⁹, obě na příkladu České republiky.

Uvedený přehled je důležitý pro pochopení jeho hierarchie reality. Ve vědě nemůže být významnějšího a aktuálnějšího tématu než pokus o celkové uspořádání poznatků do konzistentní teorie, která by odrážela pravdivě vymezený úsek reality a tím poskytla orientaci v navazujícím procesu poznávání. Vybudování teorie hierarchie reality bylo založeno na induktivně-deduktivním postupu při správném chápání obecného a specifického jako zvláštních případů abstraktního a konkrétního. Teprve Hampl dává Korčákově ideji správný obsah; obě základní statistické struktury, tj. statistická struktura unimodálně symetrická a pozitivně krajně asymetrická jsou odrazem kvalitativně různých systémů: první z nich vystihuje reprodukcující se systém v podstatě podobných jednotek (tj. jednotek jednoho kvalitativního druhu) s rozhodující převahou vnitřních podmínek, zatímco druhý vysti-

huje reprodukcující se systém jednotek různých kvalit, avšak zpravidla funkčně spjatých neboli koexistujících s rozhodující převahou vnějších podmínek. Interakce uvedených dvou extrémních typů systémů je zdrojem vývoje (pohybu) a v teorii vede k poznání principu úplnosti neboli komplexity, který má v realitě stejně kardinální význam jako již dříve poznatý princip vývoje. Použití kombinace obou kardinálních principů umožňuje potom vytvořit dvoudimenzní primární klasifikaci reálných systémů a rozpracovat hierarchické principy i aspekty strukturálních a vývojových podmínek; umožňuje specifikovat stupeň komplexity na jedné a stupeň vývojové složitosti na druhé straně.

Hamplova teorie reality je v souladu se současným rozvojem vědy, kde se stále více prosazuje potřeba řešení nikoli jednotlivých izolovaných problémů, ale komplexů těchto problémů (např. socializace přírodních oborů nebo ekologizace oborů společenských). Umožňuje zařadit nejen geografii, ale kteroukoli disciplínu do systému vědeckých oborů a je v tomto smyslu základním přepracováním klasifikace věd, založené pouze na vývojovém principu (Saint-Simon, Hegel, Engels, Masaryk, Chalupný, Kedrov aj.). Z hlediska principu komplexity mizí též hranice mezi přírodními a společenskými obory, neboť zejména u oborů s vysokým stupněm komplexity jsou obě části reality fakticky neoddělitelné. Hamplova teorie hierarchie reality je originální a v dosavadním vědeckém myšlení neobvyklá. Není proto náhodou, že se často setkáváme s hodnocením, že je obtížně pochopitelná. Podobné hodnocení je však v rozporu s tím, jak je přijímána studenty, kteří jsou nezátížení tradičními způsoby uvažování. Spolu se širokým uplatněním této teorie při poznávání komplexních problémů můžeme na tomto základě konstatovat, že se Hamplovi podařilo vybudovat vědeckou školu, která má širší než pouze československý význam.

Zdeněk Pavlík

problémy. *Studia geographica* sv. 93, GgÚ ČSAV Brno 1988, 78 s.

⁷⁾ V. Gardavský, M. Hampl: *Základy teoretické geografie*. SPN Praha 1982, 85 s.

⁸⁾ M. Hampl, J. Ježek, K. Kühnl: *Sociálně-geografická regionalizace ČSR*, VÚSEI a ČSDS Praha 1978, 304 s.

⁹⁾ M. Hampl, V. Gardavský, K. Kühnl: *Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR*, UK Praha 1987, 255 s.